

Михайлова Ольга Юріївна

Пам'ять Другої світової війни в Україні як чинник меморіалізації російсько-української війни

УДК 930.2 (477)

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-3.20>

Михайлова Ольга Юріївна
кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник
Національного інституту стратегічних досліджень
вул. Пирогова, 7А, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5466-5129

У статті міститься аналіз впливу пам'яті про Другу світову війну на формування в Україні сенсів та форматів меморіалізації сучасної російсько-української війни. Аналіз проведено на основі зрушень у вітчизняному наративному просторі та практиках комеморації, що зумовлює його актуальність. Методологія дослідження являє собою поєднання історичного, порівняльного та структурно-функціонального підходів. Автор аналізує зміни у царині політики пам'яті в Україні після 2014 р., зокрема її поступовий розрив із радянським наративом «Великої Вітчизняної війни» та переорієнтацію на європейське бачення подій війни 1939–1945 років. У статті показано, як повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 р. радикалізувало ці зрушення. У тексті викладено алюзії на Другу світову війну, які можна побачити у сучасних практиках меморіалізації: при спорудженні меморіалів та пам'ятників, у розвитку музейної справи та змінах календарю пам'ятних дат, в нормативних документах, публічній риторичній тощо. Особлива увага приділена явищу гібридизації меморіалів, що поєднують пам'ять про героїв Другої світової та актуальної війни, зокрема, вояків УПА та сучасних захисників України. Такий формат меморіалізації є відображенням символічної тягості в боротьбі за незалежність України у ХХ–ХХІ ст. Стаття також висвітлює виклики, пов'язані з переосмисленням участі українців у боротьбі з нацизмом у лавах Червоної (Радянської) армії. Автор акцентує на ризиках маргіналізації цієї тематики в сучасній Україні й фіксує потребу збалансованої політики пам'яті з орієнтацією на європейські принципи та цінності. Стаття ставить питання щодо інструменталізації пам'яті про Другу світову війну, яка відбувається не лише в російській, але й в українській політиці пам'яті. Окрема увага приділяється співвіднесенню цих процесів із європейськими підходами до меморіалізації Другої світової війни, що важливо в контексті процесів євроінтеграції України.

Ключові слова: пам'ять, меморіалізація, Друга світова війна, російсько-українська війна, гібридизація.

Вступ. Пам'ять про Другу світову війну закарбована в досвіді генерацій кожної української родини. Прямі чи приховані алюзії на цю війну часто супроводжують в українському публічному дискурсі аналіз реалій війни, що наразі триває: адже за тривалістю, кількістю втрат, масштабом руйнацій та непримиренністю сторін вони співмірні. Таким чином в Україні пам'ять про війну 1939–1945 рр. здійснює вплив на сприйняття актуальної російсько-української війни, а разом з тим і на практики її меморіалізації, хоча цей вплив не завжди очевидний.

Прихований характер цього впливу зумовлений не в останню чергу дрейфом української політики пам'яті від радянського наративу «Великої вітчизняної війни» до європейського наративу «Другої світової війни». Розрив з радянським наративом набув в Україні незворотності в результаті російської агресії ще в 2014 р. Повномасштабне вторгнення 2022 р. спонукало українців до значних змін у меморіалізації Другої світової війни на тлі спроб Росії привласнити перемогу над нацизмом.

Міркуючи над можливістю називати боротьбу українців проти російської експансії терміном «Вітчизняна війна», канадський дослідник С. Єкельчик цю можливість відкинув. Проблема використання слова «вітчизняна» в назві сучасної війни пов'язана, на його думку, з асоціаціями щодо «Великої Вітчизняної війни», яка стала централь-

ним міфом пізньорадянського періоду та путінської Росії і нині використовується для виправдання агресії проти України [10, с. 235].

В офіційній риторичній та через підконтрольні ЗМІ російська влада повсякчас апелює до пам'яті минулої війни, використовуючи її для виправдання агресії проти України. Російська пропаганда подає цю агресію як продовження боротьби з нацизмом, ігноруючи внесок українського народу у перемогу над ним. «День Перемоги» в сучасній Росії проголошено найважливішим святом. Зусилля російської влади з поширення культу «Великої Перемоги» в російському суспільстві виявилися результативними: 9 травня стало для росіян одним з найважливіших свят і значно випереджає за популярністю Великдень (Пасху).

До 2022 р. вшанування цієї історичної події було важливим чи улюбленим для 30% українців. Однак протягом 2023–2025 рр. вона лишилася важливою тільки для 11–13% опитуваних [7]. Охолодження українців до пам'ятної дати пов'язане з відразою до російського культу «Великої Перемоги». Втім, певну роль відіграли зміни практик меморіалізації: адже старі практики втрачали сенс, тоді як до нових практик та громадських ритуалів ще не виробилось звички.

Водночас деякі аспекти пам'яті Другої світової війни лишаються для українців надалі актуальними, оскільки допомагають знайти орієнтири

у ситуації невизначеності – у т. зв. «тумані війни». Одним з таких орієнтирів є вимога відновлення справедливості подібно до того, як це відбулось по закінченні Другої світової війни: «як юридичне й моральне засудження геноциду та військових злочинів проти людяності та агресивних тоталітарних режимів, так і вшанування пам'яті загиблих під час війни» [4, с. 145]. Модель підбиття підсумків війни набула поширення в українському публічному дискурсі завчасно, але вона засвідчила готовність українців апелювати до досвіду минулої війни, покладатись на нього.

Мета та завдання. Мета статті – проаналізувати вплив, який чинить пам'ять про Другу світову війну на сенси і формати меморіалізації актуальної російсько-української війни в Україні. Виходячи з цієї мети, завдання полягатиме у фіксації таких форматів меморіалізації актуальної війни, що містять алюзії до пам'яті Другої світової війни. Це завдання передбачає також артикуляцію відповідних наративів, актуальних у публічному просторі сучасної України.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань задіяно структурно-функціональний метод, оскільки меморіалізація пам'яті війни являє собою складну багаторівневу стратегію. Вона формується на кількох рівнях: змістовно-дискурсивному, символічному, правовому, інституційному тощо. Кожен з цих рівнів реалізує певний функціонал, від чого залежить меморіалізація війни в цілому.

Змістовно-дискурсивний рівень потребує застосування методики дискурсивного аналізу. Також задіяні елементи порівняльного методу, оскільки йдеться про співставлення пам'яті різних війн, способів їх меморіалізації в різних країнах (Україні та Росії, країнах ЄС). Цей аналіз неможливий поза історичним підходом. Застосування цього підходу зумовлює сама тема меморіалізації російсько-української війни в контексті алюзій до пам'яті іншої – Другої світової війни.

Протягом останнього десятиліття сформувався напрям наукових досліджень, присвячених темі меморіалізації подій російсько-української війни. На цю тему писали українські дослідники М. Габович, Р. Голик, М. Гоманюк, О. Лисенко, Н. Мисак, Т. Портнова, І. Похиленко та ін. Також деякі іноземні науковці приділяли увагу проблематиці: в Польщі – А. Краєвська, в Німеччині – Т. Грот, у США – М. Вільямс, К. Сінклер, Т. Снайдер та ін. При чому Т. Снайдер приділяє увагу російсько-українській війні не лише як історик-науковець, але й як публіцист – зокрема, вказуючи на паралелі між німецьким нацизмом та російським імперіалізмом/фашизмом [9], порівнюючи В. Путіна з А. Гітлером.

В цілому корпус досліджень з меморіалізації російсько-української війни швидко зростає і демонструє багатоплановість підходів – від

антропологічного та історичного до соціологічного й культурологічного. При цьому в деяких наукових дослідженнях приділено увагу паралелям між російсько-українською та Другою світовою війною.

Результати дослідження. Один з найважливіших історичних наративів, успадкованих незалежною Україною від СРСР – наратив Великої Вітчизняної війни та Великої Перемоги у цій війні. В ситуації динамічних змін колективної пам'яті у 1990-х роках в Україні він символізував сталість, стабільність. Тривалий час він здійснював суспільно-політичні функції всередині українського суспільства – слугував його солідаризації, зв'язку генерацій, завданням патріотичного та морально-етичного виховання, впровадження загальнолюдських цінностей. Також він відіграв певну роль у зовнішньополітичному позиціонуванні України.

В Україні продовжували функціонувати започатковані ще за радянської влади інституції, відповідальні за меморіалізацію боротьби з нацизмом – профільні музеї та меморіали. Крім того, з'являлись новітні пам'ятники, покликані увічнити звитягу захисників. Це, наприклад, пам'ятник військовим льотчикам, зведений у Києві у 2001 р., пам'ятник студентам і викладачам Київського університету, встановлений у 2010 р., та багато інших.

На увічнення трагедії минулої війни в Україні з'явились чимало пам'ятників та меморіалів жертвам Голокосту, геноциду ромів, іншим жертвам Другої світової. Зокрема, лише у Бабиному Яру в Києві протягом перших десяти років української незалежності з'явилися такі пам'ятні знаки, як «Менора» (1991 р.), дерев'яний хрест у пам'ять про розстріляних священнослужителів (2000 р.), пам'ятний знак розстріляним дітям (2001 р.), камінь на честь створення єврейського центру «Спадщина» (2001 р.).

Традиція вшанування пам'яті жертв більшою мірою відповідала європейській традиції меморіалізації Другої світової війни, ніж войовничим радянським практикам. Таким чином, уже від 1990-х років українська політика пам'яті щодо Другої Світової війни почала акцептувати європейські наративи і формати меморіалізації. Вони вплинули на практики меморіалізації жертв поточної війни в Україні, втілюючись у спорудження меморіалів, публічні заходи з комеморації жертв, запровадження нових пам'ятних дат.

Зокрема, розробляється проектна документація щодо спорудження меморіалів для увічнення пам'яті жертв війни у Харкові (за участі архітектурного бюро лорда Н. Фостера), у Бучі (його буде зведено на території Храму Св. Андрія Первозваного та Усіх Святих, де у братській могилі поховали 116 невинно вбитих людей) тощо. У містах, де від російських повітряних атак гинуть цивільні мешканці, запроваджуються дні скорботи за загиблими. Від 2021 р. в Україні 4 червня відзначається

День пам'яті дітей, які загинули внаслідок збройної агресії РФ проти України. День звільнення Бучі 31 березня – данина пам'яті загиблим цивільним у 2022 р. мешканцями цього селища (по суті – день скорботи).

Таким чином, європейський канон вшанування пам'яті жертв, засвоєний в контексті Другої світової війни, відтворюється в практиках меморіалізації російсько-української війни. Він простежується і в нормативно-правовій лексиці, якою послуговуються при засудженні агресора. Так, українська сторона наполягає на міжнародній правовій оцінці дій російських військових за вчинення масових убивств цивільного населення в Україні за класифікацією геноциду. Але ж ця дефініція увійшла в юридичний лексикон у 1948 р. під впливом подій Другої світової війни, з ініціативи польсько-американського правника Р. Лемкіна [8].

Радикальний розрив України з радянською моделлю меморіалізації минулої війни зумовлений роллю російського культу «Великої Перемоги» в антиукраїнській мобілізації. На рівні дискурсивному цей розрив втілюється насамперед у заміщенні в Україні наративу Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) наративом Другої світової війни (1939–1945 рр.).

Наратив Другої світової війни відповідає європейському пам'яттєвому канону. Він уможливорює аналіз та інтерпретацію сутності нацистської експансії, союзницьких стосунків СРСР та Німеччини, історії формування антигітлерівської коаліції. Для України це особливо вагомо, оскільки український народ, де-факто розділений до середини ХХ ст., брав участь в антинацистському спротиві у лавах різних армій та збройних формувань (причому іноді ці формування вели збройну боротьбу між собою). Наратив Другої світової війни корелює з родинною пам'яттю українців західних українських областей, куди війна/окупація прийшли у 1939 р., а не в 1941 р. Він уможливорює опис та інтерпретацію цієї складної історії. Його вибір мав послужити фундаментом солідарної політики пам'яті в Україні, а водночас і фундаментом процесів євроінтеграції.

Намагаючись дистанціюватися від агресивного російського культу «Великої Перемоги», українська політика пам'яті зосередилася на меморіалізації Другої світової через наративи, які не збігались з російськими. Це, зокрема, доля України як поля битв Другої світової, трагедія розділеного народу, Голокост та жертви серед цивільного населення, невиправдані військові втрати, визвольна боротьба УПА та ОУН. Ці теми лишаються магістральними в офіційній меморіалізації Другої світової війни, що закріплено в цьогорічних інформаційних матеріалах Українського інституту національної пам'яті [3].

Серед вказаних тем на меморіалізацію актуальної війни в Україні найвідчутніше впливає

меморіалізація ОУН та УПА. Адже таким чином унаочнюється історична тяглість протистояння Росії та України, а боротьба проти нацистського та радянського тоталітаризму у ХХ столітті логічно переходить у боротьбу проти російської агресії у ХХІ ст. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» поставив воїнів УПА в один ряд із сучасними захисниками. Це закріпило на державному рівні принцип спадкоємності між повстанським рухом і теперішніми ЗСУ.

У Західній Україні вплив меморіалізації УПА є дуже потужним, причому військові поховання новітніх героїв часто розташовуються біля меморіалів УПА, або навіть поєднуються в рамках єдиних меморіальних об'єктів. Зокрема, у Львові Меморіал Героїв України на Личаківському кладовищі об'єднує пам'ять про січових стрільців, вояків УПА та сучасних захисників. При оформленні таких меморіальних об'єктів використовується однакова символіка, образність, єдиний стиль.

Таким чином в Україні формується традиція гібридизації меморіалів, які стають місцями пам'яті українських захисників кількох генерацій одночасно. В ній проявляється стихійний, спонтанний характер комеморації подій Другої світової війни. Це не поодинокі випадки, а стала тенденція, що шириться не лише на Західній Україні, але й по всій території країни. Зокрема, у таких містах, як Кропивницький та Полтава до обелісків і братських могил, споруджених на увічнення героїв Другої світової війни, додані імена загиблих в АТО/ООС і після 24 лютого 2022 р. При цьому ініціаторами оновлень стають місцеві громади, ветеранські організації або родини загиблих.

Таким чином відбувається символічне зрощення двох історичних шарів, що формує нове сприйняття героїзму та жертви, новий символізм. В оздобленні новітніх місць пам'яті в Центральній, Південній та Східній Україні скульптори й архітектори послуговуються традиційною символікою. Це національні символи (тризуб, жовто-блакитний прапор), мотив хреста (що уособлює християнську символіку жертвовності та гідної смерті, водночас апелюючи до естетики й етосу козаччини). В оздобленні зустрічаються також образи янгола-охоронця, Божої Матері, меч, щита тощо.

Науковці відзначають, що при формуванні гібридних меморіалів в Україні імена і портрети наших загиблих сучасників додають легітимності радянським меморіалам Другої світової війни (тоді як при гібридизації меморіалів «Великої Вітчизняної» в сучасній Росії відбувається протилежне – нові меморіали набувають легітимності завдяки старим) [1]. Це важливо, оскільки легітимність радянських меморіалів в Україні була проблематизована через заборону радянської символіки. В роз'ясненнях УІНП міститься вимога «усунути

маркери радянської та російської мілітаристської пропаганди на частині пам'ятників і монументів та замінити написи на історично коректні» [6]. І хоча в документах УІНП всіляко підкреслюється потреба дбати про пам'ять Другої світової, де-факто політика декомунізації та дерусифікації позначилась на пам'ятниках минулої війни. Їх стан не завжди задовільний через брак уваги до них місцевих громад. Мали місце прояви недбалості та навіть вандалізму щодо них.

До речі, ще в рамках радянської політики пам'яті створювались меморіали, позначені гібридністю – на зразок меморіальних об'єктів «Братська могила партизанів та пам'ятник воїнам-землякам періоду громадянської та Другої світової воєн» у Сумській обл. чи «Меморіальний комплекс: Братська могила воїнів. Пам'ятний знак полеглим воїнам-односельчанам періоду громадянської і Другої світової воєн» у Полтавській обл. (назви подано у відповідності до Державного реєстру нерухомих пам'яток України). Ці об'єкти виконували соціально-політичну функцію легітимації та героїзації радянського історичного наративу в усій його цілісності, вписуючи учасників та жертв Другої світової війни не у світовий контекст боротьби з нацизмом, а в радянський контекст захисту надбань соціалізму.

Що ж до актуальної нині в Україні тенденції гібридизації військових меморіалів, то вона покликана унаочнити військову звитягу українців, їх патріотизм і готовність чинити спротив окупантам.

У сучасній Україні гібридизація місць пам'яті проявляється найбільш виразно в роботі музеїв, покликаних репрезентувати пам'ять Другої світової війни. Актуальна війна Росії проти України спонукає музейників створювати експозиції, присвячені цій війні. Затребуваними також стають експозиції, присвячені військовим традиціям українців, історії національно-визвольної боротьби та українського державотворення. Таким чином відбувається зміна фокусу і фактичне перепрофілювання роботи таких музеїв.

Процес перепрофілювання здійснюється поступово, але послідовно і усвідомлено. Зокрема, Національний музей історії України у Другій світовій війні ініціював процес переозначення, який передбачає зміну назви у близькій перспективі. Вже натеper на сайті цього музею він означений як Музей війни, без конкретизації, якої саме. Так само змінилось позиціонування музею, присвяченого вигнанню з Києва нацистських загарбників восени 1943 р. Свою попередню назву «Битва за Київ у 1943 р.» він змінив у 2023 р. на нову: Національний музей-заповідник української військової звитяги. Керівництво музею поставило завдання передусім «зберегти правду про найкривавішу війну сучасності, показати реалії російської агресії» [5].

Такі ініціативи, попри шляхетність заявленої мети, ведуть до сумнівних наслідків: тематика

героїзму та патріотичної самопожертви українців у лавах Червоної/Радянської армії на фронтах Другої Світової війни випадає з фокусу досліджень та меморіалізації в сучасній Україні. Цю тенденцію зафіксували провідні фахівці політики пам'яті (а також історики, музейники, освітяни, представники громадськості) у відозві «До 80-ї річниці перемоги над нацизмом» [2], що була опублікована на початку 2025 р. У відозві міститься критичне ставлення до цієї тенденції: «Викреслюючи українців із числа переможців нацизму, виставляючи українців передусім жертвою протистояння двох режимів, ми ризикуємо позбавити Україну суб'єктності та достойного місця в спільноті європейських народів».

Європейська модель пам'ятання Другої світової війни не передбачає прямої інструменталізації цієї пам'яті. Вона не прагне самоствердження через пошук і таврування новітніх «фашистів». Тим часом кожна європейська нація (включно з німцями) пишається внеском у боротьбу проти нацизму у 30–40-х роках ХХ ст. Прищеплення в Україні європейської моделі пам'ятання Другої світової війни виправдане не лише завданнями євроінтеграції. Воно має перспективу, оскільки корелює з родинною пам'яттю більшості українців, чий предки зробили значний внесок у перемогу над нацизмом.

Де-факто меморіалізація Другої світової війни в Україні наразі відійшла на другий план, оскільки на першому плані – вшанування пам'яті захисників і жертв російської агресії, що наразі триває. Через гостроту переживання героїчного піднесення, воєнної солідаризації та спільної травми, меморіалізація цієї війни певною мірою заступає меморіалізацію війни, яка закінчилася 80 років тому. Однак остання продовжує впливати на формати меморіалізації військової звитяги, які надалі відтворюються – як проекції, алюзії, паралелі.

Висновки. Переосмислення історії боротьби з нацизмом в Україні позначилось не лише на зміні офіційного наративу, але й на правовому та інституційному розвитку політики пам'яті, а відтак і на практиках меморіалізації. Пам'ять про Другу світову війну і нині відіграє помітну роль у меморіалізації російсько-української війни, навіть попри зміну наративного характеру, правові та інституційні новації. Історичні алюзії, символіка та дискурси, пов'язані з війною 1939–1945 років, виявляються в нових форматах комеморації, архітектурному оформленні меморіалів, правовій лексичі та суспільних уявленнях про героїзм, жертву й справедливість.

Ключовими тенденціями визначено:

– поступове витіснення радянського наративу Великої Вітчизняної війни з публічного простору України та його заміну європейським наративом Другої світової війни;

– гібридизацію меморіальних об'єктів, що тепер об'єднують пам'ять про захисників ХХ і ХХІ ст., причому меморіали, присвячені пам'яті Другої Світової війни, стали контекстуалізуватися крізь призму сучасної боротьби України проти нового агресора;

– перепрофілювання музейної інфраструктури, покликаної увічнювати участь українського народу у Другій світовій війні, на інші завдання, передусім пов'язані з меморіалізацією російсько-української війни, що триває;

– закріплення у практиках меморіалізації та меморіальних об'єктах спадкоємності між бійцями УПА та сучасними воїнами ЗСУ, що створює символічний міст між різними етапами боротьби за незалежність України;

– орієнтація на відтворення європейських практик комеморації жертв, що посилює міжнародну легітимність України та її правові позиції у питанні засудження російської агресії.

Попри деяку маргіналізацію тематики Другої світової війни в умовах повномасштабної війни, ця пам'ять зберігає значущість як джерело моральних, історичних і риторичних ресурсів для осмислення сучасного досвіду. Вона слугує не лише інструментом ідентифікації та солідаризації, а й рамкою, в якій українське суспільство шукає історичні паралелі, моральну правоту й міжнародну підтримку у своїй боротьбі за свободу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Габович М., Гоманюк М. Росіяни вторглися в Україну не тільки з «градами» і «солнцепьками», а й з «прапорами перемоги», пересували «вічними вогнями» і парадною формою для почесних караулів. *Україна Модерна*. URL: <https://uamoderna.com/backward/myhajlo-gabovych-mykola-gomanyuk-rosiyany-vtorglysya-v-ukrayinu-ne-tilky-z-gradamy-i-solnczepokamy-a-j-z-praporamy-peremogy-peresuvnomy-vichnymy-vog/> (дата звернення: 24.06.2025).

2. До 80-ї річниці перемоги над нацизмом. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/02/27/7500478/> (дата звернення: 24.06.2025).

3. Інформаційні матеріали до Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (8 травня) – 2025. УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-pamyati-ta-peremogy-nad-nacyzmozom-u-drugiy-svitoviy-viyny-8-travnya-2025> (дата звернення: 24.06.2025).

4. Концептуалізація пам'ятного дискурсу в умовах російсько-української війни. Аналітична записка / Відп. ред.: Р. Голик, Г. Дидик-Меуш. Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2024. 150 с.

5. Наша історія. *Національний музей-заповідник української військової звитяги*. URL: <https://victoryinbattle.org.ua/pro-muzej/nasha-istoriya/> (дата звернення: 24.06.2025).

6. Рекомендації щодо пам'ятників і монументів, пов'язаних із російською та радянською імперською історією. УІНП. URL: <https://uinp.gov.ua/dekomunizaciya-ta-reabilitaciya/podolannya-naslidkiv-rusyfikaciyi-ta-totalitaryzmu-v-ukrayini/rekomendaciyi-ekspertnoyi-rady-shchodo-okremykh-kategoriy-pamyatnykiv-i-monumentiv-povyazanyh-iz-rosiyskoyu-ta-radyanskoju-imperskoju-istoriyeu> (дата звернення: 24.06.2025).

7. Ставлення українців до державних свят і зокрема до 8 березня. КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1504&page=1> (дата звернення: 24.06.2025).

8. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1944. С. 79–95.

9. Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (дата звернення: 24.06.2025).

10. Yekelchik S. Naming the war: Russian aggression in Ukrainian official discourse and mass culture. *Canadian Slavonic Papers*. 2022. 64 (2-3). С. 232–246.

REFERENCES:

1. Habovich, M., Homaniuk, M. (2025). Rosiany vtorhlysia v Ukrainu ne tilky z «hradamy» i «sontzeptokamy», a z «praporamy peremohy», peresuvnomy «vichnymy vohniamy» i paradnou formou dlia pochesnyh karauliv [The Russians invaded Ukraine not only with «hails» and «sun chains», but also with «flags of victory», mobile «eternal flames» and ceremonial uniforms for honor guards]. *Ukraina Moderna*. URL: <https://uamoderna.com/backward/myhajlo-gabovych-mykola-gomanyuk-rosiyany-vtorglysya-v-ukrayinu-ne-tilky-z-gradamy-i-solnczepokamy-a-j-z-praporamy-peremogy-peresuvnomy-vichnymy-vog/> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

2. Do 80-i richnytzi peremohy nad natzizmom [To the 80th anniversary of the victory over Nazism]. (2025). *Ukrainska Pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/02/27/7500478/> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

3. Informatziini materialy do Dnia pamiati ta peremohy nad natzizmom u Druhii svitovii viini (8 travnia) [Information materials for the Day of Remembrance and Victory over Nazism in World War II (May 8)]. (2025). *Ukrainian Institute of National Memory*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-pamyati-ta-peremogy-nad-nacyzmozom-u-drugiy-svitoviy-viyny-8-travnya-2025> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

4. Holyk, R., Dyduk-Meush, H. (Eds.). (2024). Kontseptualizatsia pamyatynoho dyskursu v umovah rosiisko-ukrainskoi vijny. Analitichna zapyska [Conceptualization of the memorial discourse in the context of the Russian-Ukrainian war. Analytical note]. Lviv: NAN Ukrainy, Instytut ukrainjnavstva im. I. Krypiakevicha. 150 p.

5. Nasha istoria [Our history]. (2025). *National Museum-Reserve of Ukrainian Military Valor*. URL:

<https://victoryinbattle.org.ua/pro-muzej/nasha-istoriya/> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

6. Rekomendatzii shchodo pamiatnykiv i monumektiv, poviazanyh iz rosiiskou ta radianskou imperskou istorieu [Recommendations for monuments and memorials related to Russian and Soviet imperial history]. (2022). *Ukrainian Institute of National Memory*. URL: <https://uinp.gov.ua/dekomunizaciya-ta-reabilitaciya/podolannya-naslidkiv-rusyfikaciyi-ta-totalitaryzmu-v-ukrayini/rekomendaciyi-ekspertnoyi-rady-shchodo-okremykh-kategoriy-pamyatnykiv-i-monumentiv-poviazanyh-iz-rosiyskoyu-ta-radyanskoyu-imperskoyu-istoriyeyu> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

7. Stavlennia ukraintziv do derzhavnyh sviat i zokrema do 8 bereznia [Ukrainians' attitude towards

public holidays and in particular March 8]. (2025). *KIIS*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1504&page=1> (viewed 24.06.2025) [in Ukrainian].

8. Lemkin, R. (1944). *Axis rule in occupied Europe: Laws of occupation, analysis of government, proposals for redress* (pp. 79–95). Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace [in English].

9. Snyder, T. (2022). We should say it: Russia is fascist. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html> (viewed 24.06.2025) [in English].

10. Yekelchik, S. (2022). Naming the war: Russian aggression in Ukrainian official discourse and mass culture. *Canadian Slavonic Papers*, 64(2–3), 232–246 [in English].

The memory of the second world war in Ukraine as a factor in the memorialization of the Russian-Ukrainian war

Mykhailova Olha Yuriivna

Candidate of Political Science, Senior Researcher
National Institute for Strategic Studies
Pyrohova str., 7A, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5466-5129

The article presents an analysis of the influence that the memory of the Second World War exerts on the development of memorialization of the current Russian-Ukrainian war in Ukraine. The analysis is based on shifts in the national narrative space and real commemorative practices. This explains its relevance. The research methodology combines historical, comparative, and structural-functional approaches. The author examines changes in Ukraine's memory policy after 2014, particularly the gradual rupture with the Soviet narrative of «Great Patriotic War». The article demonstrates how Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022 radicalized these shifts. The text outlines allusions to the Second World War visible in current Ukrainian memorialization practices: the construction of monuments and memorials, the development of museum institutions, changes in commemorative calendars, legal documents, and public rhetoric. Special attention is devoted to the phenomenon of hybrid memorials that combine remembrance of heroes of the Second World War and the current war – especially UPA fighters and today's Ukrainian defenders. This memorial format reflects a symbolic continuity in Ukraine's struggle for independence throughout the XX-XI centuries. The article also addresses challenges associated with the rethinking of Ukrainian participation in the fight against Nazism within the ranks of the Red (Soviet) Army. The author draws attention to the risks of marginalizing this topic in today's Ukraine and emphasizes the need for a balanced memory policy. The article also raises the issue of the instrumentalization of the memory of the Second World War, which is occurring not only in Russian but also in Ukrainian memory politics. Particular attention is given to correlating these processes with European approaches to the memorialization of the Second World War, which is crucial in the context of Ukraine's European integration.
Key words: memory, memorialization, Second World War, Russian-Ukrainian war, hybridization.